

General-pukovnik
prof. dr RAJKO TANASKOVIĆ

Nivo razvijenosti tehnike i tehnologije bitno utiče na bezbednost i odbranu zemlje

Analizirajući suštinu rata kao društvene pojave, Marks i Engels su ukazali na zavisnost njegovog vođenja, organizacije oružanih snaga, naoružanja, strategije i taktike — od nivoa ekonomske razvijenosti i načina proizvodnje.

Engels je to objašnjavao rečima »... naoružanje, sastav, organizacija, taktika i strategija zavise, pre svega, od dostignutog stepena proizvodnje«.¹

Prema tome, polazeći od ove teze Marksa i Engelsa, može se izvesti zaključak da je privredni i ekonomski rast preduslov za ostvarivanje dve osnovne, relevantne, grupe društvenih ciljeva, i to: (1) povećanje reproduktivne moći privrede i stvaranje uslova za postizanje opšteg blagostanja i (2) ostvarivanje ciljeva u vanprivrednim sferama društvenog života, a u okviru toga i ciljeva opštenarodne odbrane i društvene samozaštite u nas, što znači da je nivo i kvalitet privrednog i ekonomskog razvitka determinanta u ostvarivanju ciljeva odbrane zemlje.

S obzirom na to da naučno-tehnički progres ima prvorazredan značaj za privredni razvitak, može se izvesti zaključak da on, doprinoseći bržem privrednom i ekonomskom rastu, bitno utiče na sistem opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. S tim u vezi neopho-

¹ Fridrih Engels, *Antidiring*, »Naprijed« Zagreb, 1956, str. 172.

dno je poznavati mogućnosti zemlje, odnosno njen položaj u odnosu na procese savremenog naučno-tehničkog progressa u svetskim razmerama.

Karakteristika savremene epohe je, pored ostalog, tehničko zaostajanje, prvenstveno malih i nerazvijenih zemalja u odnosu na velike razvijene zemlje, ali i između samih razvijenih zemalja. Sve to upućuje na zaključak da zemlje u razvoju moraju ulagati izuzetne napore, i to ne da potpuno eliminišu, već da što je moguće više smanje razlike nivoa razvijenosti u odnosu na razvijene zemlje, što predstavlja ogroman teret za njih.

Naša zemlja je u čitavom posleratnom periodu ulagala velike napore na polju uvođenja nove tehnike i tehnologije i savremene organizacije rada i upravljanja, ali, i pored toga, činjenica je da zaostajemo za razvijenim zemljama i u naučnom i u tehničkom pogledu.

Nivo naučno-tehničkog progressa zavisi, prvenstveno, od sistema obrazovanja, ulaganja u istraživanja i razvoj, organizacije proizvodnje i rada, razvoja istraživanja i primene sistema za obradu i prenos informacija, broj патената, licenci, tehničkih unapređenja, racionalizacije i inovacije, tehnološkog nivoa korišćenja opreme, mogućnosti naše privrede da prati i usvaja tehničke novine i nove proizvode u najpovoljnijem trenutku i dr.

U globalnoj politici razvoja naše zemlje sagledani su i sagledavaju se svi relevantni faktori od kojih zavisi nivo naučno-tehničkog progressa i bila bi netačna tvrdnja da im se ne poklanja dužna pažnja. Jer, dostignuti tehničko-tehnološki nivo naše privrede (koji se ne može potceniti) upravo je posledica tehničkog nivoa i konkretnih mogućnosti ključnih privrednih grana u nas.

Na današnjem stepenu razvitka ljudskog društva, kada u svetu još postoje klasni odnosi i na toj osnovi antagonizam, postoji mogućnost da bude ugrožena samostalnost i integritet svake zemlje. Zbog toga je i naša zemlja prinuđena da dalje razvija i usavršava sistem opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, odnosno da izdvaja relativno velika materijalna i finansijska sredstva za potrebe odbrane zemlje. Jer, to je imperativ u današnjim uslovima međunarodnih odnosa. U takvim uslovima, obezbeđivanje sredstava za potrebe odbrane zemlje ne može se zasnivati samo i isključivo na ekonomskom interesu proizvođača, već se mora regulisati i predvideti i obavezna proizvodnja nekih roba, bez obzira na ekonomski rentabilitet u datom momentu. Jer, slaba odbrana je i najskuplja i najnerentabilnija odbrana.

Prema tome, ulaganje u razvijanje i jačanje opštenarodne odbrane ima za nas prioritentan značaj, jer je ono garancija nesmetanog

i slobodnog razvitka celokupne društvene zajednice. To su potrebe koje se moraju optimalno zadovoljiti, i to u pravom momentu, što će reći na vreme — znači još u miru.

Koliki će deo nacionalnog dohotka biti izdvojen za potrebe odbrane zavisi, u svakoj zemlji, od više faktora, a pre svega od: (1) međunarodne vojno-političke situacije, (2) spoljne politike koju dotična zemlja vodi i (3) veličine njenog nacionalnog dohotka.

Shodno svojim materijalnim mogućnostima, a imajući u vidu navedene faktore okruženja, naša zemlja je u čitavom posleratnom periodu izdvajala znatan deo sredstava za potrebe svoje odbrane. Po tim izdacima, posebno za proteklih 10 godina, Jugoslavija spada u onu grupu zemalja koje su imale srednju vrednost tih izdataka — oko 5—6 odsto od bruto nacionalnog dohotka.

Orijentišući se na razvoj sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, naša zemlja se opredelila i glavni oslonac imala na razvoju sopstvene tehnike i tehnologije u proizvodnji opreme i naoružanja za potrebe sistema opštenarodne odbrane. Ulaganja u vojnu industriju, u periodu njene izgradnje (1948—1952), predstavljala su najznačajniju stavku vojnih rashoda i iznosila su oko 40 odsto od ukupnih vojnih izdataka. Time je stvorena sigurna baza sopstvenog tehničko-tehnološkog razvoja i usavršavanja naoružanja i vojne opreme za potrebe opštenarodne odbrane.

Zahvaljujući stepenu razvoja ključnih privrednih grana, a posebno specijalizovane vojne industrije, Jugoslavija spada u red onih zemalja koje danas samostalno proizvode najveći deo naoružanja i opreme za potrebe svojih oružanih snaga. Nivo privrednog razvoja danas nam omogućuje da oko 70 odsto svih potreba u opremanju sistema opštenarodne odbrane podmirujemo iz vlastite proizvodnje, a iz uvoza, kao što je poznato, podmirujemo potrebe za onim sredstvima koja nismo u mogućnosti da proizvodimo sopstvenom tehnologijom, ili čija bi proizvodnja u našim uslovima iziskivala enormno visoke troškove.

Iako je osnovno ekonomsko pravilo da sve ono što se u inostranstvu može nabaviti po nižim cenama od troškova proizvodnje u zemlji ne treba proizvoditi već uvoziti, mi se, kada je u pitanju vojna oprema i naoružanje, tog pravila ne možemo pridržavati, već se moramo, pre svega, orijentisati na vlastitu proizvodnju.

U prilog ovoj tezi ističem sledeće činjenice:

prvo, danas u svetu skoro da nema značajnijeg proizvodnog sektora koji ne bi bio obuhvaćen zaštitnom politikom, a u tome proizvodnja naoružanja i opreme zauzima, svakako, vrlo visoko mesto;

drugo, naši realni uslovi privređivanja i nezavisan položaj naše zemlje, kao i njena nesvrstana spoljna politika, sve više nas upućuju na potrebu da se u najvećoj mogućoj meri oslanjamo na sopstvenu proizvodnju naoružanja i vojne opreme, da ni od koga ne zavisimo.

Pored toga, na politiku orijentacije na vlastitu proizvodnju utiču i drugi faktori, kao na primer: akumulisanje sredstava za nabavku naoružanja i opreme u nacionalnu privredu, mogućnost izvoza jednog dela proizvoda, kvalitetan remont i održavanje, olakšice nabavke rezervnih delova, obuka kadrova i dr.

Cilj nam je, naime, da kompletan lanac od fundamentalnih preko razvojnih i primenjenih istraživanja bude delo naših ljudi. No, ovde treba biti realan u procenama i, kao što je jednom prilikom rekao general armije Nikola Ljubičić, *ono što ne možemo i što je previše složeno ili preskupo za naše mogućnosti da nabavljamo na strani.*

Prema našoj koncepciji opštenarodne odbrane, Jugoslavija nikada ne može biti agresor. Međutim, opredeljenje »beskompromisna borba protiv svakog agresora« po principu »svi protiv neprijatelja« govori najbolje o tome koliko smo rešeni da branimo našu slobodu, nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet. Odlučno ćemo se suprotstaviti svim snagama i sredstvima agresoru ma sa koje strane dolazio.

Perspektiva tehničko-tehnološkog razvoja u nas uslovljena je, dakle, našim osnovnim opredeljenjima u razvijanju socijalističkih samoupravnih odnosa i strategijom razvoja »sopstvene tehnike i tehnologije«. To je istovremeno i perspektiva i garancija pobeđe naše ratne doktrine u eventualnom ONOR-u, pobeđe našeg socijalističkog samoupravnog društva, čiji je put u razvoju utemeljio i označio drug Tito.

Odnos čovek — ratna tehnika u savremenim uslovima

Činjenica da se bez tehnike, posebno naoružanja i opreme, ne može ni zamisliti vojna sila dovoljno ubedljivo ističe njen uticaj na organizaciju i uopšte na izgradnju oružanih snaga. Značaj tehničkog faktora u koncipiranju, izgradnji, razvoju i usavršavanju oružanih snaga je višestruk i ispoljava se u nekoliko osnovnih pravaca, od kojih su najinteresantniji: permanentna tehnička modernizacija oružanih snaga; stvaranje novih i menjanje postojećih organizacijskih struktura; međusobno »takmičenje« borbenih sredstava i uticaj tehnike na sistem komandovanja.

Pri razmatranju uticaja ratne tehnike na organizaciju oružanih snaga dokazan je, empirijski i teorijski, i povratni uticaj organizacije oružanih snaga na ratnu tehniku. Prema tome, organizacijska rešenja davala su i daju podsticaj i veliki zamah razvoju novog oružja i obrnuto.

Imajući u vidu istorijski razvoj tehnike i njen uticaj na organizaciju oružanih snaga, Viktor Buban je isticao: »Konceptija općenarodne odbrane je *rezultat naučnog prilaza ratu i oružanoj borbi, pored ostalog i zato što na kompletan način izražava i definiše ulogu dva glavna faktora u ratu — čovjeka borca i borbene tehnike* (podvukao R.T.). Ona jasno ukazuje na to da se rat, ma kako se i čime vodio, u svom toku iz sfere tehnike, koja u jednom momentu i u određenim uslovima može biti dominantna, ipak spušta među ljude, koji na kraju odlučuju o njegovom ishodu«.²

Prema našoj koncepciji i doktrini ONOR-a primat ima čovek, jer ako on zna zašto se bori, ako je dobro obučen u taktičko-borbenom i drugom pogledu, onda za njega nema zastarelog oružja — onda je on nepobediv.

Dakle, tehnika bilo koje vrste, pa i borbena, treba da služi čoveku, a ne on njoj.

Naravno da naše shvatanje o odnosu čovek-tehnika ne sme ni na koji način da umanjuje uticaj ratne tehnike na strategiju, operativu i taktiku, tj. na oružanu borbu.

Tendencije u razvoju nuklearnog oružja i mogućnosti njegove upotrebe

Tendencije razvoja nuklearnog oružja usmerene su, uglavnom, u dva pravca.

S jedne strane, radi se na daljem usavršavanju nuklearnog oružja velike snage i razorne moći i raketa strategijske namene sa više bojevih glava. Proizvodnjom i usavršavanjem sredstava za prenos i primenu nuklearnih projektila omogućeno je da se pomoću jedne rakete-nosača lansira više nuklearnih projektila velike snage i usmere na različite ciljeve. Na taj način nuklearne supersile, i bez povećanja broja lansera strategijske namene, znatno povećavaju svoje nuklearne mogućnosti. Danas supersile raspolažu takvim nuklearnim poten-

² Viktor Buban, *Doktrina pobjede*, »Narodna armija« Beograd, 1973, str. 45—46.

cijalom koji bi bio dovoljan da se nekoliko puta međusobno unište, a trka u naoružavanju se i dalje nastavlja. Bez obzira na trenutnu prednost jedne ili druge strane, ni jedna supersila ne može sprečiti drugu u izvršenju dovoljno snažnog kontraudara, niti izbeći sopstveno uništenje, zbog čega je sve očiglednije njihovo nastojanje da se izbegne svetski nuklearni rat.

S druge strane, radi izbegavanja međusobne konfrontacije, nuklearne sile čine velike napore na razvoju taktičkog nuklearnog oružja koje po svojim osobinama odgovara, pre svega, potrebama vođenja lokalnih ratova. Uvođenje u naoružanje nuklearnih projektila male i veoma male snage omogućava: veću preciznost gađanja i širi izbor lansirnih sredstava; bržu upotrebu, čime se obezbeđuje relativno brzo dejstvo po novootkrivenim ciljevima; dejstvo po manjim, ali jače utvrđenim ciljevima u taktičkoj dubini; ograničenje efekata na izabrani cilj, i izbor vrste efekta koji se želi postići; smanjenje zone sigurnosti za sopstvene jedinice i efikasniju eksploataciju učinaka dejstva.

Uvođenjem u naoružanje nuklearnih projektila male snage stvoreni su realni, pre svega tehnički i tehnološki uslovi, za upotrebu nuklearnog oružja u lokalnim i regionalnim ratovima, ali uz neizbežnu opasnost od eskalacije regionalnog rata u nuklearni rat svetskih razmera. Jer, nuklearno oružje se ne dozira prema medicinskim indikacijama, već prema zakonima savremenog rata u kome se za ostvarenje postavljenih ciljeva — pobjede — ne biraju sredstva.

Pored nuklearnog, i pojave neutronske oružja na evropskom ratištu je za nas od posebnog značaja. Za proizvodnju neutronske oružja prve su se odlučile SAD, zatim V. Britanija i Francuska, a prema raspoloživim podacima i SSSR je izvršio probu neutronske oružja. Uvođenjem, dakle, neutronske oružja u naoružanje stvoreni su i uslovi za njegovu upotrebu, posebno u lokalnim i regionalnim ratovima.

Neutronske oružje nameće niz novih problema u domenu zaštite žive sile, tehničke i medicinske zaštite, a i u oblasti taktike.

S obzirom na to da čelik ne predstavlja veliku zaštitu od neutrona (kao od gama zračenja), ozbiljno se nameću pitanja istraživanja i realizacije zaštite od neutronske zračenja. Rešenja treba tražiti prvenstveno u inženjerskom uređenju zemljišta. Pitanje inženjerskog uređenja zemljišta je i do sada bilo značajno, a neutronske zračenje ga potencira i nameće nove tehničke zahteve.

Dobru zaštitu od neutrona pružaju voda i materijali koji sadrže dosta vodonika (vlažna zemlja i dr.), što znači da ako se poznaju ka-

rakteristike dejstva neutronskeg zračenja i zaštita od njih će biti uspešna, pod uslovom da se pravovremeno i solidno organizuje.³

Treba istaći, takođe, da dalji razvoj i usavršavanje nuklearnog oružja uslovljava promene u doktrinarnim gledanjima supersila, u smislu povećanja verovatnoće i mogućnosti upotrebe ovog oružja i u lokalnim ratovima. Ove promene su, pre svega, nastale pod uticajem američke doktrine ograničenog nuklearnog rata.

Ovo nameće kao obavezu svim zemljama (pa i našoj) da razmišljaju o posledicama ograničenog nuklearnog rata, jer takav rat bi u Evropi imao široke razmere i malo je verovatno da bi neka zemlja ostala po strani takvog oružanog sukoba. A dokle bi taj i takav rat bio ograničen, pitanje je o kome sam već izneo svoje mišljenje.

Pri svemu tome treba imati u vidu i to da naša ratna doktrina i strategija opštenarodnog odbrambenog rata pružaju realne mogućnosti i mnoge prednosti u organizovanju uspešne oružane borbe i drugih oblika borbe i otpora u svim uslovima, pa i u uslovima primene oružja za masovno uništavanje.

Neki problemi integralnog tehničkog obezbeđenja

U aktivnostima integralnog tehničkog obezbeđenja oružanih snaga (planiranje proizvodnje, projektovanje i razvoj, proizvodnja i distribucija, eksploatacija i rashodovanje sredstava) ima više problema, ali sa stanovišta obezbeđenja Teritorijalne odbrane interesantni su, pre svega, oni koji se javljaju u periodu eksploatacije sredstava.

Pri uvođenju nekog novog sredstva u materijalne formacije jedinica Teritorijalne odbrane najčešće se misli samo na troškove nabavke sredstava, koji čine oko 10—20 odsto izdataka, ali se pri tome zaboravljaju ukupni izdaci koji se očekuju u eksploataciji dotičnog sredstva, kao što su: troškovi distribucije (transport i rukovanje); troškovi održavanja i remont (osnovno i tehničko održavanje, srednji i generalni remont); pogonski troškovi; troškovi obuke (obuka rukovalaca, obuka osoblja za održavanje i remont); troškovi tehničke dokumentacije (uputstva, priručnici, katalozi, informatika i evidencija); troškovi zaliha i snabdevanja (rezervni delovi, potrošni i repromaterijal, ambalaža); troškovi rashodovanja i otuđivanja, itd.

Svi navedeni troškovi u toku eksploatacije svakog sredstva u Teritorijalnoj odbrani, bilo da je nabavljeno iz proizvodnje ili iz JNA,

³ Sloj betona debljine 20—30 cm, ili 30—40 cm vlažne zemlje obezbeđuje 90 odsto zaštitu od neutronskeg zračenja, odnosno sloj oko 50—60 cm betona ili 80—90 cm vlažne zemlje apsorbira čak i do 90 odsto brzih neutrona pri eksploziji neutronske bombe.

neizbežni su. Istaknuto mesto zauzimaju troškovi održavanja i troškovi rezervnih delova.

Sredstva u Teritorijalnoj odbrani, posebno borbena, održavaju se, zasada, kao što je poznato, osloncem na postojeće remontne kapacitete u JNA, što je sa stanovišta ekonomičnosti ispravna orijentacija. Međutim, u Teritorijalnoj odbrani postoji veliki broj raznih vrsta sredstava, pa i takvih koja u JNA ne postoje, što sa stanovišta održavanja predstavlja velike teškoće koje su osobito izražene u nabavci rezervnih delova i obezbeđenju stručnog kadra.

Rešenje ovih problema vidim u planskoj pripremi teritorije za prihvatanje kompletnog pozadinskog obezbeđenja oružanih snaga, pre svega Teritorijalne odbrane. Ovo prvenstveno zbog toga što to zahteva karakter eventualnog ONOR-a i priroda borbenih dejstava, naročito na privremeno zaposednutoj teritoriji, i što tehnički, kadrovski i stručni potencijal naših organizacija udruženog rada to omogućavaju. Njih treba pravovremeno organizovati i pripremiti za ove zadatke, na čemu se radi, ali dosta sporo i neorganizovano.

Što se tiče pripreme teritorije za tehničko obezbeđenje, valja istaći da se proizvodnja, kao osnovni materijalni izvor za obezbeđenje oružane borbe, treba da ostvaruje planskim usmeravanjem još u miru.

Inače, za sada Savezni sekretarijat za narodnu odbranu planira i organizuje proizvodnju i remont naoružanja i vojne opreme u namenskim kapacitetima. Međutim, ti kapaciteti u uslovima ONOR-a neće biti u mogućnosti da zadovolje sve potrebe, pa je obaveza nadležnih republičkih i pokrajinskih organa da u okviru priprema i organizovanja planske proizvodnje u ratu, u uslovima smanjenog broja radnika, promenjene kvalifikacione strukture zbog odlaska mlađih stručnih ljudi u oružane snage i teških ratnih uslova, obezbede proizvodnju i remont naoružanja i vojne opreme prvenstveno na poluindustrijski i zanatski način.

Planskim uključivanjem poluindustrijskih i zanatskih pogona proširuje se postojeća specijalizovana industrijska baza u oblasti proizvodnje i remonta ratne tehnike, osobito na privremeno zaposednutoj teritoriji, što je od velikog značaja za uspešno vođenje opštenarodnog odbrambenog rata.

Planska priprema skladišnih kapaciteta za pogonska sredstva i opremu, njihov pravilan razmeštaj prema lokacijama budućih korisnika i obezbeđenje potrebnog minimuma stalne popunjenosti, kao i razvijanje i pravilan razmeštaj energetske izvora, takođe su zadaci sveobuhvatne pripreme teritorije za tehničko obezbeđenje u opštenarodnom odbrambenom ratu.